

Op de wekelijkse repetities ontmoeten de leden elkaar. Dat zorgt voor een grote sociale verbondenheid.

helemaal. Want zonder muziek? Nee, nee. Een dag geen muziek gemaakt, is een dag niet geleefd, want muziek maken is het mooiste wat er is. Eens muzikant, altijd muzikant.'

Joop Vukkink: 'Ik ben zestig jaar bij de fanfare. De muziek kwam altijd op de eerste plaats. En nog *altijd*.'

Levende traditie

Alle muzikanten van Orpheus zien de fanfare als immaterieel erfgoed. Men kent een bredere culturele betekenis toe aan de fanfare, die wordt gezien als een levende traditie en niet slechts als een hobby: 'Het is iets in een dorp wat er hoort te zijn, anders mis je een stuk cultuur.' Bovendien denkt men dat de fanfare altijd een bepaalde dorpsfunctie binnen de gemeenschap kan blijven vervullen: 'Die vaste kern wordt doorgegeven en beweegt mee in de tijd.' De kern betreft de saamhorigheid die wordt gecreëerd in het dorp: 'Je bent betrokken bij de hele gemeenschap in Bathmen. Het zorgt voor een bepaalde connectie met elkaar.'

Leden van Beatrix zijn verdeeld over de kwestie. Sommige muzikanten zien de fanfare als een hobby, anderen als een culturele traditie van voorbijgaande aard, waardoor het doorgeven een probleem vormt.

De meeste muzikanten van De Een-dracht zien de fanfare als een levende

culturele traditie: 'De muziek heeft een stukje identiteit binnen het dorp die wel voort blijft bestaan. Misschien in een andere vorm dan vroeger of met een andere betekenis.'

In het hart

Fanfares Orpheus, Beatrix en De Een-dracht tonen dat de fanfare gezien kan worden als immaterieel erfgoed. Juist wanneer de fanfare als immaterieel erfgoed ofwel als onderdeel van de eigen identiteit wordt erkend, gaat men aan de slag met vernieuwingen qua kleding, repertoire en orkestfunctie, om zo de traditie levend en dynamisch te houden en de continuïteit van de vereniging te waarborgen. De fanfare heeft dan een duidelijke dorpsrol, stimuleert sociale cohesie en is van groot persoonlijk belang voor haar muzikanten. Deze fanfaretraditie wordt doorgegeven binnen families en via jeugdbeleid, die de toekomst van de fanfare bepalen.

Muzikaal immaterieel erfgoed kan alleen worden bewaard als dit erfgoed leeft, als het in de harten en hoofden van de mensen zit, die willen dat dit erfgoed blijft bestaan. In de woorden van Joop Vukkink ligt de passie en toekomstvisie voor de fanfare besloten: 'Ja tuurlijk! Dat blijft gewoon, dat moet doorgaan. De fanfare moet blijven, die mag nit vot.'

«

EEN DORP
ZONDER
FANFARE,
DAT KAN
GAAT NIET.

FEEST!

SAMENWERKING GEMEENSCHAPPEN EN MUSEA

WEET

WAT JE VIERT

↓ Opening tentoonstelling *Feest!*

WAT KUNNEN GEMEENSCHAPPEN EN MUSEA VOOR ELKAAR BETEKENEN?

Immaterieel erfgoed is een relatief nieuwe tak aan de erfgoedboom. Samenwerkingsverbanden en onderzoeken komen net pas van de grond. Allerlei mogelijke partners zitten nog in een wien-fase. Vragen zoals: op welke gebieden is samenwerking mogelijk, wat levert dat op voor alle partijen en wat zijn de knelpunten en oplossingen, moeten nog beantwoord worden. Het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland volgt deze interessante fase nauwlettend, ondersteunt waar mogelijk en doet verslag van de projecten om de kennis die hieruit voortkomt te delen met andere gemeenschappen en mogelijke partners.

TEKST Elise Meier
FOTO'S Museum Catharijneconvent

↑ Het joodse feest Chanoea in het Zuiderzeemuseum

← Sint-Maarten in het Museum Catharijneconvent

Een voorbeeld van zo'n samenwerkingsproject dat inmiddels bezig is zich te verspreiden over heel Nederland, is *Feest! Weet wat je viert*, dat is geïnitieerd door het Museum Catharijneconvent in Utrecht, het rijksmuseum voor christelijke kunst en erfgoed. Het museum merkte dat de kennis over feestdagen bij de bezoekers aan het afnemen was. Een paar jaar geleden werd besloten een expositie in te richten voor kinderen van vier tot twaalf jaar en hun familie, met uitleg over christelijke feestdagen, waarbij ook overeenkomsten en verschillen met andere religies aan bod komen. Inmiddels is de expositie uitgangspunt voor diverse programma's en evenementen rondom de verschillende religieuze feesten die in Nederland worden gevierd.

Saamhorigheid en identiteit

Feesten, religieuze en niet-religieuze, zijn bij uitstek gelegenheden die omringd zijn met gebruiken en rituelen. Ze zijn vaak erg belangrijk voor gemeenschappen. Zij ontleen er hun identiteit aan en de feesten zorgen voor saamhorigheid. Het doorgeven van de feesttradities aan nieuwe generaties, die deze op hun beurt weer aanpassen aan hun eigen ideeën, hoort daar ook bij. Dat is immaterieel erfgoed. Het is ook niet voor niets dat er zoveel feesten op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland staan: Sinterklaas, Sint-Maarten, Chanoea zijn enkele voorbeelden.

Museum Catharijneconvent geeft aan de hand van voorwerpen en interactieve installaties uitleg en context bij de feestdagen: hun ontstaan, betekenis en ontwikkeling. Ook worden er vergelijkingen gemaakt tussen de wijze van vieren van vroeger en nu en daarnaast ook tussen de verschillende religies. 'We merkten dat er behoefte was aan uitleg over de feesten, niet alleen bij kinderen, ook bij volwassenen,' zegt Dimphy Schreurs, programmaleider *Feest!* De expositie heeft inmiddels een vaste plek in het museum.

'Gezien de populariteit van de expositie wilden we dit project graag delen met alle kinderen van Nederland. Daarom is in 2012 het landelijke *Feest!*-project gestart. In 2013 zijn het Bijbels Museum en Museum Ons' Lieve Heer op Solder in Amsterdam bij het project gekomen, in 2014 heeft het Zuiderzeemuseum in Enkhuisen zich erbij aangesloten en in 2015 het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem en Kasteel Huis Bergh te 's-Heerenberg. We zijn nu bezig met mogelijke partners in het zuiden en in het hoge noorden van Nederland om landelijke dekking te krijgen. Door de uitbreiding naar een landelijk project is er nu budget vrijgemaakt om alles groter aan te pakken.'

Samenwerking met gemeenschappen

Elke museale partner in dit project legt zijn eigen accenten en is eigen samenwerkingsverbanden met (lokale) gemeenschappen aangegaan. Museum Catharijneconvent werkt al vanaf het begin van de expositie samen met het Utrechtse Sint Maartensberaad, dat zich ten doel stelt de

Sint-Maartenviering te promoten en meer bekendheid te genereren voor het verhaal en de betekenis van dit feest. Dit doen zij door initiatieven en organisaties te steunen die zich hiermee bezighouden. Het museum werkt ook samen met Sharing Arts Society, die de Sint Maarten Parade organiseert.

'Museum Catharijneconvent is vanaf 2015 het start- en eindpunt voor de lampionnenoptocht met Sint-Maarten. Daarna is er voor de kinderen een speurtocht door de expositie met een boekje dat ze mee mogen nemen. Dan kunnen ze thuis de informatie nog eens nalezen,' vertelt Dimphy. 'We gaan in 2016 ook in samenwerking met het Sint Maartensberaad en de Universiteit Utrecht een serie lezingen over Sint-Maarten organiseren, dat is uiteraard voor volwassenen.' Met Sinterklaas werkt het museum samen met de intochtcommissie en verandert de *Feest!*-expositie in het Huis van Sint Nicolaas. Rond kerst zijn er kerststallen. 'Het verhaal achter elke traditie is de aanleiding voor het feest, maar de traditie is dynamisch. Een feest wordt telkens anders gevierd, door de tijden heen. Dat is voor ons als museum een interessant gegeven. Wij sturen daar niet in, dat doet de samenleving. Wij willen wel onze ruimtes en kennis beschikbaar stellen.'

Eigen accenten

De andere musea in het project doen het op hun eigen manier. Zo heeft het Zuiderzeemuseum vanaf een paar weken voor een feest een speciaal programma voor het basisonderwijs. Vanaf volgend jaar komt daar ook een programma voor families bij. Zij bieden bijvoorbeeld met Pasen, Pinksteren en Driekoningen een tocht langs verschillende locaties op het terrein, waar kinderen iets lekkers krijgen en het verhaal verteld wordt. Met Sint-Maarten hebben zij een acteur die een zwerver speelt die de gedachte achter het Sint-Maartenfeest duidelijk maakt: naastliefde en samen delen. De kinderen kunnen ook een lampion maken van een suikerbiet.

Op het Kindererf van het Nederlands Openluchtmuseum is de *Feest!*-presentatie het hele seizoen door te zien. Elke week staat er een ander feest centraal. Naast de informatie zijn

← Suikerfeest in het Nederlands Openluchtmuseum

↓ Kinderen leren over joodse feesten op Kasteel Huis Bergh.

er activiteiten, zoals samen lekkere hapjes maken die passen bij feesten, bijvoorbeeld schaaftjes bij Keti Koti en amandelbonbons bij het Suikerfeest. Ook is er bij het item Holi Phagwa, carnaval en Keti Koti voor de kinderen een interactieve dansgame. Het project *Feest!* sluit aan bij het canongenootschap Veelkleurig Nederland.

Win-win?

Het is duidelijk wat de voordelen van de samenwerking voor de musea zijn: meer bezoekers, van wie een aantal die anders niet zomaar naar het betreffende museum zou gaan. Nieuwe doelgroepen dus. 'We doen het niet zozeer om hogere bezoekersaantallen, want dat is met de tweeduizend Sint Maarten-bezoekers op het totaal van honderdduizend mensen die ons jaarlijks bezoeken te verwaarlozen. Natuurlijk zijn we daar wel blij mee, maar we steken verhoudingsgewijs wel veel tijd en geld in deze tweeduizend mensen. Het kost ons namelijk drie medewerkers. Daarom we het dan doen, is vanwege andere redenen. Bijvoorbeeld vanwege het feit dat het nieuwe bezoekers zijn, die niet eerder in het museum zijn geweest. Ook is het samenwerken met gemeenschappen belangrijk voor musea vanwege het doorgeven van kennis. Dit is overigens ook van belang voor de gemeenschappen.'

'Verder is het voor ons een manier om de 'dode' collectie levend te maken door die met een hedendaagse context te verbinden. Helaas zien veel mensen musea nog altijd als statische en saaie instituten. Door samen te werken met gemeenschappen kunnen we laten zien dat ook musea dynamisch zijn en dat er veel creativiteit aanwezig is. Kortom, de reden voor ons om samen te werken zit niet in kwantiteit, maar is vanuit de inhoud gedreven. In feite draait het erom dat je relevant wilt zijn voor de maatschappij en de collectie wilt ontsluiten.'

De voordelen voor de gemeenschappen zijn dus promotie van hun traditie en meer bekendheid met het verhaal en de achtergronden ervan. Ze bereiken een groter publiek. 'Bij musea is veel kennis aanwezig,' legt Dimphy uit. 'Niet alle gemeenschappen maken gebruik van de kennis die er is bij musea, archieven en bibliotheken. Door samen te werken met musea gaan er vele deuren voor hen open, bijvoorbeeld voor onderzoek naar de traditie.'

Verder heeft een grotere instelling als een museum vaak een ruimer budget dan een gemeenschap, vooral als het project past in de programmering. En dan komen we meteen bij een struikelblok: de programmering. Musea werken vaak met een meerjarenplan waarin niet gemakkelijk op korte termijn een verandering gemaakt kan worden. Het ruimere budget voor dit project kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat meer volwassenen en kinderen kennismaken met de traditie. 'Sinds 2014 bieden we aan de basisscholen uit de hele provincie gratis busvervoer aan, zodat nu veel meer scholen hun weg naar ons vinden,' vertelt Dimphy. Museum Catharijneconvent heeft speciale ruimtes waar kinderen lesprogramma's volgen, grenzend aan de expositieruimte van *Feest!*

'Op het moment van de viering, zoals met Sint-Maarten, hoeven de kinderen en volwassenen die meegelopen hebben met de optocht geen entree te betalen. Van de vierduizend mensen die meeliepen vorig jaar,

Vorbereitung op de Heilige Communie in Museum Ons' Lieve Heer op Solder

zijn er tweeduizend naar de expositie geweest om de speurtocht te doen. Als museum kunnen wij laten zien waar de traditie vandaan komt. De tentoongestelde voorwerpen vormen een illustratie bij het verhaal van de traditie. Zo komt het plezier van het beleven van het feest samen met de leeropbrengst. Dat is ook goed voor de gemeenschappen. Onze mogelijkheden zijn ruimer. Het opzetten van een lezingenreeks is voor een gemeenschap bijvoorbeeld wat moeilijker dan voor een museum.'

Leren van samenwerken

Dit klinkt allemaal heel mooi, meer bekendheid voor de tradities en gemeenschappen, meer onderzoeksmogelijkheden, meer kinderen die bereikt worden, dus nieuwe generaties om de traditie op over te brengen. Zijn er ook nadelen of hobbels in de weg tot samenwerking? We noemden al de programmering van een museum. 'Dat is soms lastig te begrijpen voor gemeenschappen. Voor hen is hun ene traditie de *core business*, wij zijn daarentegen bezig met meerdere tradities en met inhoud en kennisoverdracht. Beheer, behoud en onderhoud van de collectie zijn, naast publieksbereik, ook kerntaken van musea, die veel aandacht vragen. Dat betekent bijvoorbeeld ook dat niet alles zomaar kan. Een relikeschrijn uit de vitrine halen en meedragen in de Sint Maarten Parade kan niet zomaar vanwege de kwetsbaarheid, daar moet eerst zorgvuldig naar gekeken worden. We staan overigens wel zeer open hiervoor. Het is geweldig wanneer een voorwerp gebruikt kan worden zoals het oorspronkelijk bedoeld is en onderdeel kan uitmaken van een levende traditie.'

Met andere woorden: de wederzijdse verwachtingen van een samenwerking moeten duidelijk zijn. Wat is er mogelijk en wat niet? 'Dat is de reden waarom we de samenwerking in kleine stappen opgezet hebben. We hebben de speurtocht uitgezet en kijken vervolgens wat de behoefte bij het publiek is. Vervolgens passen we het aan. Het tijdspad en de dynamiek van een grotere instelling als een museum zijn soms wat lastig te doorgronden voor een gemeenschap.'

Soms leidt de samenwerking tot eye openers. 'Door de verschillende werkwijzen en uiteenlopende doelstellingen van musea en gemeenschappen, kan het in het voortraject richting het feest toch onhelder zijn hoe je echt op elkaar kunt aansluiten. Pas op de dag van het feest zelf, bijvoorbeeld met Sint-Maarten, vielen alle kwartjes. Daarna hebben we het uitgebreid geëvalueerd. De volgende keer zal alles nog soepeler gaan en beter aansluiten, de parade, de middeleeuwse kermis op onze binnenplaats en de speurtocht in het museum.'

Op dit moment loopt er een onderzoek door het museum naar de samenwerking tussen musea en gemeenschappen binnen het project *Feest!* Wat kunnen gemeenschappen en musea voor elkaar betekenen? Hoe ziet een ideale samenwerking eruit? Welke rol kunnen en willen musea spelen op het gebied van het verbinden van materieel en immaterieel erfgoed? Hoe kunnen kennis en krachten in de samenwerking het best worden gebundeld? De resultaten van het onderzoek zullen in 2017 openbaar gemaakt worden.

Verhalen geven plezier, moed, hoop en herkenning

TEKST: Jolly van der Velden
FOTO'S Wijnand Stomp, Jean Hellwig

Jean Hellwig (links) en Wijnand Stomp (rechts) bij de opnamen voor de portretten, waarin mensen vertellen over hun link met het slavernijverleden.